

307
252
252
252

פרק א

בספר משלי (מ', ריעד וריע אביך אל העונב
ובית אחיך אל תבא ביום איזו שוב
שכן קרוב פאח רחוק. שלמה המלך עי"ה רצה
לומר כי האדם יתחבר בחבר ובידע הטוב
ואל יעזוב אותו ואף ריע אביז לא יעזוב.
ואל יבא בית אחיז ביום איזו רק אם יחסר
לו דבר וירצה לשאלו עציה יבא לריעו שהוא
יותר טוב לו מאחיז.

וז"ח כי הריע שהיה איש רחוק ונתקרב אליו,
מזה תוכל לרעת ולהבין כי החבור הזה
הוא גדול יותר שאם לא כן לא התחבר אליו
ומפני כך גדול החבור שלהם, ולא כן אחיז
שאינן החבור שלהם רק מצד שגולדו מן אב
אחיז ואין החבור הזה כמו החבור של
הרעעים, ודבר זה תבין ממה שמקדים רחוק
קודם קרוב שנאמר שלום לרחוק ולקרוב
(ישעיהו נ"ו, יט) ואמרו (ברכות ל"ג, ט) במקום
שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם
יכולים לעמוד, מפני שהיה מרחוק ונתקרב
והחבור שלו יותר ולכן מקדים לו שלום
שהשלום הוא החבור ורחוק הרחוק קודם.
ועוד יש הפרש כי האח נקרא מצד התולדה,
ואין שם האח רק מצד שיש להם אב
אחד שהוא התולה להם ואין זה מצד עצמם,
אל שם הרעיות הוא מצד החבור בעצמם,
ולפיכך יותר חבור הרעיים מן האחים
שהאחים מצד התולדה הם מן אב אחד כלבד
ולא מצד עצמם ודבר זה מבואר.

אמנם פירושו ואל תבא בית אחיך ביום איזו
לא מוכח רק כמשמעו שלא יבא לבית
אחיז ביום איזו כי צער הוא אליו, שכאשר
יש לאדם איז ויראה אותו אדם אחר אפילו
הוא אחיז הוא צער אליו, אבל אהבו וריעו
יראה אותו ואין לו צער מריעו כי אהבו
הוא ואהבו אליו ודבר זה נחת רוח אליו,
וגם זה מוכיח כי יותר גדול האהבה מן אחיז.

ואמר אחר כך טוב שכן קרוב מאח רחוק,
ורצה לומר אף כי בשכנים לא היה
הקירוב הזה שאין השכן בא להיות שכן אליו
ולבקש החבור אליו, ועם כל זה שייך אצל
שכן קרוב, דסוף סוף יש להם קירוב כאשר
הם שכנים ביחוד.

אבל האח אין חבור שלהם מתחברים, כי
יקרא אח בין שהוא קרוב ובין שהוא
רחוק ולא כן השכן כי לא נקרא שכן רק אם
הוא קרוב, ומפני כך השכן הוא יותר טוב.
ומה שאמר וריע אביך אל העונב יש לפרש
כמשמעו שהוא ריע אביז בלבד, ואף כי ריע
אביז לא נתחבר אליו מכל מקום לאביז
נתחבר וזה יותר מן חבור האחים שלא היה
שם חבור כלל.

ויש לפרש גם כן ריעד וריע אביך כלומר
אנתו שהוא ריעך שגם היה ריע אביך
כלומר אבותיך, ודבר זה ענין גדול מאוד
שיאהב את ריעו כמותו. אבל דבר זה כשכיל
שישראל הם עם אחד ומצד זה ראוי שיהיו
ישראל כמו אדם אחד לגמרי, וכאשר אין
האהבה לחבירו כאלו היה איש אחד דבר
זה כאלו לא היו ישראל עם אחד, ולכן
המצוה בישראל ואהבת לרעך כמוך.

וכבר בארנו בפרק משה קבל (דוד החיים פ"א
מ"ז) כי דבר זה שאהב חביריך הוא
אהבת ה' יתברך גם כן, כי מי שאהב את
אחד אהב כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל,
ולפיכך כאשר אהב את ה' יתברך אי אפשר
שלא יאהב את בראיו ואם הוא שונא חביריך
אי אפשר שיאהב השם יתברך אשר בראם.
וכן כבוד חבירו אשר נברא בצלם אלהים
נחשב כבוד המקום, וכמו שבארנו
למעלה באריותו בנתיב גמילות חסדים (פ"ח)
אצל כבוד אורחים שנחשב זה כמו הקבלת
פני שכניה וכמו שבארנו.

ובחבורות כהנים (ספרא קדשים ב' ד) ואחבת
לדעך כפוך (ויקרא י"ט, י"ח) ר' עקיבא
אומר זה כלל גדול בחורה. כן עזאי אומר
זה ספר תולדות אדם הוא כלל יותר מזה.

ויש לשאול במדרש הזה למה ואהבת לרעך
כמוך כלל גדול בחורה, ובמרא בפרק
כמה מדליקין (שבת לא, א) מעשה כגוי אחד
שבא לפני שמאי אמר ליה גייריני על מנת
שתלמדני כל התורה כלה כשאני עומד על
רגל אחת דחפו באמת הכיני שבכידו, בא לפני
הלל גיירו אמר ליה דעלך סני לחברך לא
תעביד זו היא כל התורה כלה ואיך פירושא
הוא זיל גמדי.

פירוש שם רש"י דעלך סני לחברך לא תעביד,
ריעך ריע אביך אל העונב זה הקב"ה
אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאווי
שיעבור חבור על דבריו, לישנא אחרינא
חבור ממש כגון גנבה וגזילה ניאוף ורוב
המצות, איך שאר דברי תורה פירושא דהא
מלתא הוא לדעת איזה דבר שנאווי זיל גמדי
ותרע.

ונראה לפרש כי מה שאמר מה דסני לך
לחברך לא תעביד כל זה מפני
שאהוב לחבירו כמו שהוא אהב את עצמו,
וכל זה שראוי לאהוב את חבירו מפני שנברא
חבירו בדמותו וצלמו, ומפני שיש להם
דמות וצלם אחד הרי בצד הזה חבירו והוא
עצמו דבר אחד כאשר יש להם צלם אחד
לגמרי.

והר"ב שהוא במעלה העליונה כאדם הוא
שיהיה לו הצלם הזה בשלימות,
וכמו שאמר ד"ל במס' אבות (פ"א מ"ח) חביב
האדם שנברא בצלם אלהים וכאשר אהב
את חבירו שנברא בצלם אלהים ואז האדם

הוא צלמו צלם אלהים ולכן הוא אהב את
חבירו כמותו שנברא בצלם אלהים וצלם
אחד להם, וכמו שהתבאר לפני זה ויתבאר
אחר זה, ודבר זה תכלית התורה שיקנה
האדם מעלה זאת העליונה הוא צלם האלהים.

ולכן הוי שפיר מה שאמר ואיך פירושא,
כי כל התורה כולה פירוש כאיזה צד
יגיע למדרגה הזאת שיהיה האדם בצלם
אלהים לגמרי, ולכן המצות עשה בחורה הם
רמ"ח כמנין איברי האדם ואיברי האדם הם
צלמו, וכבר בארנו זה למעלה בנתיב התורה
(פ"א) גם כן, עיין שם.

ולכן אמר (ר' עקיבא) [כן עזאי] כי זה ספר
תולדות אדם ביום ברא אלהים את
האדם בדמות אלהים עשה אותו הוא כלל
יותר, כי מה שיש לאדם תולדות בשביל זה
הוא לגמרי בדמות אלהים שאם אין לו בנים
כאלו הוא ממעט הדמות, שכן אמרו (יבמות
ס"ג, ב) כל שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו
הוא ממעט הדמות, שנאמר בדמות אלהים
עשה אותו (בראשית ה', א) וסמך ליה ואדם

והר"ב הזה מפני כי הדמות הוא צריך שיהא
נשאר קיים, וכאשר עוסק בפריה
ורביה הרי הוא מוליד בדמותו וצלמו וזה
נקרא דמות גמור, ולפיכך אמר זה ספר
תולדות אדם בדמות אלהים עשה אותו הוא
כלל יותר.

וז"ח דוקא כאשר יש לו תולדות, וכל התורה
הוא פירושו זה באיזה ענין מגיע האדם
למעלה זאת והוא על ידי מצות עשה שהם
רמ"ח כנגד אברי האדם שהם צלמו כמנ
שבארנו זה במקום אחד, כך פירוש תורת

ועוד כי בפסוק זה נאמר בפירושו זה ספר
תולדות אדם ביום ברא אלהים את
האדם בצלם אלהים עשה אותו, ובוה הפסוק
נזכר כי כל תולדות האדם נבראו בצלם
אלהים, וכלל זה יותר מן ואהבת לרעך כמוך,

כי ואהבת לרעך כמוך משמע כמוך ולא יותר
ואם הוא מתבזה אם בן חבירו גם כן יהיה
מתבזה שהרי לא כתיב אלא ואהבת לרעך
כמוך ולא יותר מן כמוך, אבל פסוק זה לא
כתיב כמוך רק ברמות אלהים עשה אותו
לכך הוא כלל יותר ויותר.

והגרסא בילקוט בפ' בראשית (ילקוט
בראשית, רמז ס) ר' עקיבא אומר
ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה בן
עזאי אומר זה ספר תולדות אדם כלל גדול
בתורה. ר' עקיבא אומר ואהבת לרעך זה
כלל גדול בתורה שלא תאמר הואיל ונתבזיתי
יתבזה חבירי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל
חבירי עמי, אם אתה עושה כך דע למי אתה
מבזה ברמות אלהים עשה אותו, ע"כ.

ונראה כי טעות סופר הוא כי מה שאמר
שלא תאמר וכו' הכל דברי בן עזאי
הם שאמר כי זה ספר תולדות אדם כלל גדול
יותר, ועל זה קאמר כי לכך הוא כלל גדול
יותר שלא תאמר כי מן ואהבת לרעך כמוך
משמע שאם נתבזה יתבזה חבירו עמו לכך
זה ספר תולדות אדם הוא כלל גדול יותר,
כן הגרסא וכך הוא בבראשית רבה בפ'
בראשית, כך פירוש תורת כהנים.

ועוד יראה פירוש זה מה שאמר כי זה ספר
תולדות אדם הוא כלל יותר, שרצה
לומר כי זה ספר שהיא התורה ראוי הוא אל
תולדות האדם שהם כלל המין ואליהם שייך
הספר הזה לא אל הפרט, כי הפרט במה
שהוא פרט בודאי ובאין ספק הוא יש בו
קצת שנוי במה שהוא פרט זה, ואין התורה
רק אל הכלל במה שהוא כלל.

ולכך אמר כי זה ספר תולדות האדם הוא
כלל יותר, כי כל התורה אינה רק
שהיא צורת הכלל, ולכך התורה היא רמ"ח
מצות עשה כמספר אברי האדם כמו שאמרנו
למעלה, ודבר זה עמוק מאוד.

אבל פירוש ראשון עיקר שכך מוכח המדרש,
ועיין עוד וחמצא בחבור עין יעקב

בהקדמת הכותב שמצא בחבור מדרש אחד
וזה לשונו בן זומא אומר מצינו פסוק כולל
יותר והוא שמע ישראל וגו' (דברים ו, ד), בן
ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת
לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), שמעון בן פזי אומר
מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש האחד
תעשה בבוקר וגו' (שמות כט, לט). עמד ר'
פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב
ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן
וגו' (שמות כה, ט). ופירוש מדרש זה כי מאן
דאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כלל
גדול, רצה לומר פסוק שמע ישראל על יד
מצוה זאת הוא הדבוק בו יתברך לגמרי
ובפרט בתיבת אחד, וכמו שהתבאר למעלה
בנתיב התפלה עיין שם (ע"י נתיב העבודה פ"ח),
וכמו שכתוב אחר זה ואהבת את ה' אלהיך
בכל לבבך ובודאי האהבה הוא הדבוק בו
יתברך לגמרי כדכתיב לאהבה את ה' אלהיך
ולדבקה בו.

ולכך שמע ישראל הוא כלל גדול בתורה,
ושאר המצות אינם רק פירוש באיזה
ענין יהיה לאדם הדיבקות הגמורה, וזה כאשר
הוא שומר התורה וכל המצות הם הכנה אל
הדבוק הזה, ובמצות שמע ישראל הוא עצם
הדבוק הזה. ואמר בן ננס ואהבת לרעך כמוך
הוא כלל גדול יותר, וזה כמו שאמרנו כי זה
שהוא אוהב רעהו כמותו לגמרי דבר זה מצד
שהוא אדם בשלימות וזה כאשר יש לו צלם
אלהים בשלימות, ודבר זה הוא על ידי מצות
התורה שהם רמ"ח והם משלימים צלם האדם
ואז אוהב לרעהו כמותו לגמרי, מפני כי רעהו
גם כן נברא בצלם אלהים וצלם אחד להם
כך פירוש זה.

מכל מקום נוכל לפרש ואהבת לרעך כמוך
זה כלל גדול בתורה כמו שפירש רש"י,
וכך יש לפרש הגמרא גם כן כי כאשר מה
דסני ליה אינו עושה לחבירו כל שכן וקל
וחומר שאינו עושה למי שבראו מה שהוא
שנאו לו יתברך וזהו כל התורה. ועוד דודאי
שנאו לחבירו כאשר עובר מצות ה' יתברך,